

tafalar görev ve yükümlülüklerini yeminle kuvvetlendirmişlerdi. Âyana verilen teminatlar kendilerinden sonra gelen mirasçıların da kapsamaktaydı. Sadrazam ve şeyhülislâm değişikliklerinde senedin onaylanması istendiği halde padişah değişikliklerinde ne yapılacağına dair senette bir açıklık yoktur. Senetle ilgili en önemli tartışmalardan biri padişahın senetle mukayyet olmadığı veya senede dolaylı bağlı olduğu noktasındadır. Halbuki senedin üzerindeki hatt-ı hümayunda yer alan, "İşbu ittifak senedinde muharrer uhûd ve şerâit-i ma'lûmenin bi-fazlillâhi teâlâ harf-beharf icra ve ifâsına bi'n-nefs zât-ı hümayunum müteahhid olmağla" şeklindeki ifade II. Mahmud'un senedin uygulanması işini bizzat üzerine aldığını ortaya koymaktadır.

Senet metninde ikisi hatt-ı hümayunda, ikisi senette olmak üzere dört âyet bulunmaktadır. Senedin giriş kısmında kullanılan, "Ey akıl sahipleri, ibret alın!" âyetiyle (el-Haşr 59/2) toplumda yaşanan gerginlik ve huzursuzluktan ders alınması gerektiğine işaret edilir. Anlaşmaya varılan noktalar sıralandıktan sonra zikredilen, "Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse günahı onu değiştirene aittir. Şüphesiz Allah her şeyi işitir ve bilir" meâlindeki âyet (el-Bakara 2/181), anlaşmayı imzalayanların imzalarına sahip çıkmalarını ve sözlerini tutmalarını sağlamaya yöneliktir. Hatt-ı hümayun metninde geçen, "Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin yine onların gö-nüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı" âyetiyle (el-Enfâl 8/63) yapılan ittifakın önemi vurgulanır. Padişah hatt-ı hümayunun sonunda taraflara, "Anlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir" meâlindeki âyeti (el-Bakara 2/177) hatırlatarak sözleşmeye uymalarını ister.

Sened-i İttifak tarihî olayların ve şartların zorlamasıyla ortaya çıkan bir metin olup özellikle anayasa hukukçularının fazlaca vurgu yaptığı gibi ileri bir devlet düzenini öngören bir belge değildir. Alemdar Mustafa Paşa dışındaki merkez bürokrasisi ve yine onun isteğiyle İstanbul'a gelmiş olan taşra âyanları istemeden imzaladıkları bu belgeye daha sonra sahip çıkmamışlardır. Dolayısıyla belgenin ve içeriğindeki şartların uygulaması yoktur. Buna rağmen belge, bir kısım araştırmacılar tarafından 1215'te İngiltere'de Kral Topraksız John ile soylular arasında imzalanan Magna Carta'ya benzetilir. Magna Carta soyluların kral ve Sened-i İttifak ise âyanın padişah karşı-

sında elde ettiği hakları korumaya yönelik olduğundan ortaya çıkış biçimleri ve içerikleri yönünden aralarında bazı benzerliklerin bulunduğu söylenebilir; ancak sonuçları bakımından iki belgenin birbirine benzediğini ileri sürmek güçtür. Zira Magna Carta, İngiltere'de soyluların haklarının teminat altına alınmasının ve zamanla bu hakların halka doğru genişlemesinin yolunu açmasına rağmen Sened-i İttifak için böyle bir durum söz konusu değildir. Ayrıca Magna Carta'da haklarını krala karşı korumak isteyen güçlü bir sosyal grup olarak soylular varken Sened-i İttifak'ta senedin içeriğindeki hakları benimseyen böyle bir taraf yoktur.

Yakın bir zamana kadar Sened-i İttifak'ın tam metni ortada olmadığı için araştırmacılar *Târih-i Cevdet* ve *Şânîzâde Târihi*'ndeki eksik metin üzerinden değerlendirmeye yapmakta, bu da yetersiz ve yanlış yorumlara sebep olmaktaydı. 1998'de Sened-i İttifak'ın ilk tam metni bulunarak yayımlandı (bk. Akyıldız, bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, HH, nr. 35242; Şânîzâde, *Târih*, I, 61-75; Cevdet, *Târih*, IX, 2-8, 275-283; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirs-nikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul 1942, s. 138-144; Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul 1960, I, 135; Server Tanilli, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, İstanbul 1976, s. 3-8; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyanlık*, Ankara 1977; Suna Kili - A. Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, Ankara 1985, s. 3-7; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasa Gelişmeleri: 1789-1980*, İstanbul 1996, s. 30-47; Ali Akyıldız - Şükrü Hanioglu, "Negotiating the Power of the Sultan: Ottoman Sened-i İttifak (Deed of Agreement), 1808", *The Modern Middle East: A Sourcebook for History* (ed. C. M. Amin v.dğr.), Oxford 2006, s. 22-30; Ali Akyıldız, "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, İstanbul 1998, s. 209-222; Halil İnalıcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", *TTK Belleten*, XXVIII/112 (1964), s. 607; Hayati Hazır, "Sened-i İttifak'ın Kamu Hukuku Bakımında Önemi", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Diyarbakır 1984, s. 17-28; Sina Akşin, "Sened-i İttifak ile Magna Carta'nın Karşılaştırılması", *TAD*, XVI/27 (1994), s. 115-123.

ALİ AKYILDIZ

SENEGAL

Batı Afrika'da bir müslüman ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

II. TARİH

Afrika kıtasının en batısında bulunan Senegal kuzey ve kuzeydoğudan Moritanya, doğudan Mali, güneyden Gine ve Gine-Bissau, batıdan Atlas Okyanusu ile kuşatıl-

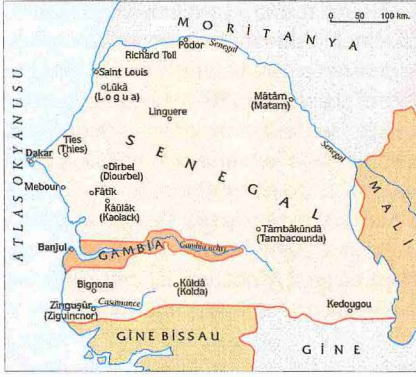
Resmî adı :	République du Sénégal (Senegal Cumhuriyeti)
Başşehir :	Dakar
Yüzölçümü :	196.772 km²
Nüfusu :	12.522.000 (2007 tah.)
Resmî dili :	Fransızca
Para birimi :	CFA Frankı (Colonies françaises d'Afrique) 1 CFA = 100 Centime

mıştır. Sınır komşularından Afrika'nın en küçük ülkesi olan Gambia ise kıydan doğuya doğru uzanan ince bir dil gibi Senegal'in içinde yer almaktadır. Resmî adı République du Sénégal, resmî dili Fransızca olan ülkenin yüzölçümü 196.722 km², nüfusu 12.522.000 (2007 tah.), başşehir Dakar (2.565.000), diğer önemli şehirleri Thies, Kaolack, Ziguinchor ve St. Louis'dir.

I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

Senegal yüzey şekilleri bakımından monoton ve alçak bir ülkedir. Yalnız doğuda ve güneydoğuda dalgalı biçimde uzanan arazi yükselerek 500 metreye kadar ulaşır. En batı uçtaki Cap Vert (Yeşil Burun) çıkıntısını çevreleyen bölge sert volkanik kayalardan oluşmuş bir dizi küçük platoya kaplıdır. Senegal'de ancak bir mevsimi yağışlı geçen sıcak bir iklim hüküm sürer. Ülkenin kuzey kesiminde yağış az ve düzensiz iken güney bölgesi daha nemli bir iklime sahiptir; buna bağlı olarak kuzeydeki çöl ve bozkırlardan güneye doğru gittikçe tropikal savanlara ve yağmur ormanlarına geçilir. En önemli üç akarsu Moritanya ile sınır teşkil eden Senegal nehri, yukarı çığı Gine'de, aşağı çığı Gambia'da ve orta çığı Senegal'de bulunan Gambia nehri ve güneyden ona paralel akan Casamance'tır. Akarsular boyunca mangrovlar görülür.

Senegal'de yirmi kadar etnik unsur yaşamaktadır. Bunların en kalabalığı nüfusun % 43'ünü oluşturan bölgenin yerlisi Voloflar'dır ve halk arasında en çok kullanılan dil Volofça'dır. Diğer önemli etnik unsurlar Pular (Fülânî) (% 23,8), Serer (% 14,7), Jola (% 3,7), Mandinka (% 3), Soninke (% 3),

Senegal

1,1), Avrupalılar ve Lübnanlılar'la (% 1) diğerleridir (Lebou, Niominka, Bassari ve Bambara; % 9,4). Nüfusun % 94'ü müslüman, % 5'i hristiyan (çoğunluğu Katolik), geri kalanı animisttir. Doğal nüfus artış hızı % 2,54 gibi çok yüksek bir seviyededir ve bu da yirmi yedi yıl içinde nüfusun iki katına çıkacağını göstermektedir. Halkın büyük bölümünün batıda ve ırmak kenarlarında toplandığı ülkenin genel nüfus yoğunluğu kilometrekareye elli bir, en kalabalık kesimini oluşturan Cap Vert yarımadasında ise kilometrekareye 1000 kişi düşmektedir.

Toprakların % 12'si ekim alanı, % 16'sı otlak, % 54'ü orman ve çalılık, % 18'i diğer alanlardan oluşmaktadır. 1999'da faal nüfusun % 75'inin uğraşısı olan tarım Senegal ekonomisinin temelini teşkil eder. En önemli ticarî tarım ürünü yer fıstığıdır. Ekonominin yer fıstığına bağımlılığını azaltmak amacıyla son yıllarda çiftçiler pamuk, piriç, şeker kamışı, mısır ve çeşitli sebzeler gibi yeni ürünler yetiştirmeye yönlendirilmektedir. Alınan önlemlere rağmen temel gıda maddeleri (piriç, akdarı, sorgum, manyok) üretiminin özellikle son kırk yıldır bölgeyi zaman zaman etkisi altına alan kuraklıklar yüzünden düşmesi, ülkenin temel gıda ürünlerinde kendi kendine yetmesini engellemektedir. Hayvancılık yaygınsa da önemli bir gelir kaynağı sayılmaz. Son yıllarda hızlı bir gelişme gösteren ticarî balıkçılık ise ihracata büyük katkıda bulunmaktadır. Orman ürünlerinin de ülke ekonomisine katkısı vardır. En önemli yer altı zenginlik kaynağı fosfattır. Senegal dünya fosfat üretiminin yaklaşık % 15'ini ve ihracatının % 3'ünü gerçekleştirmektedir. Ayrıca ülkede küçük ölçüde demir, mermer, tuz ve altın yatakları bulunmaktadır.

Casamance kıyısı açıklarında da önemli miktarda petrol rezervi saptanmıştır.

Senegal, Batı Afrika ülkeleri arasında Fildişi Sahili'nden sonra sanayii en gelişmiş ülkedir. En önemli ürünleri sırasıyla yer fıstığı yağı, suni gübre, tekstil, şeker, konserve balık (özellikle tonbalığı), sigara, ayakkabı ve çimento olan sanayi başşehri Dakar çevresinde yoğunlaşmıştır. Turizm sektörü ülkenin en önemli döviz kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Ulaşım ağı çok iyidir; ülke içi ulaşım da akarsulardan da yararlanır. Dakar, Batı Afrika kıyılarındaki en önemli limanı ve gerek Afrika kıtasını dolaşan gerekse Orta ve Güney Amerika'ya doğru yol alan gemilerin çoğunun zorunlu uğrak yeridir; St. Louis de Batı Afrika'nın önemli liman şehirlerindendir. Dakar'da uluslararası trafiğe açık işlek bir havaalanı bulunmaktadır. Senegal'in temel dış satım malları balık (taze ve konserve), yer fıstığı ve mâmulleri, petrol ürünleri, fosfat ve pamuk, başlıca dış alım malları ise gıda maddeleri, tüketim malları, çeşitli araç gereçler ve petroldür. Ülkenin dış ticaretinde Fransa ilk sırayı alır; onun ardından İngiltere, İspanya, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, Tayland, Mali, Fildişi Sahili, Nijerya ve Japonya gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1977, s. 220-225; *Senegal Ülke Etüdü* (haz. Özlenen Sezer – Derya Roca Bertran), İstanbul 1997; İbrahim Atalay, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, İzmir 1999, s. 268; İbrahim Güner, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, Erzurum 2000, I, 84-87; M. Delafosse, "Senegal", *IA*, X, 494-495; J.-L. Triaud, "Senegal", *EL*² (Fr.), IX, 142-144; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Senegal>; <http://www.joshuaproject.net/countries.php?rog3=SG> (24 Nisan 2008); <http://www.peoplegroups.org/MapSearch.aspx?country=Senegal> (24 Nisan 2008).

İBRAHİM GÜNER

II. TARİH

Ülkenin adını, müslümanların Kuzey Afrika'yı fethinden çok önce Sahrâ'ya çekilip Büyük Sahrâ'nın güney kısmında Batı Sudan'a kadar uzanan geniş bölgede yaşayan ve Senegal nehrinin kuzeyindeki bir bölgeye hâkim olan Berberî Sanhâce (Zenâga) kabilesinden aldığı görüşü yaygındır. Bu ismin en çok konuşulan yerli dili olan Volofça'da "sunu goal" (bizim kayık) kelimesinden alındığı da söylenir. Abdurrahman es-Sa'dî XVI. yüzyılda ülkenin adını İskenî olarak zikretmektedir. XV. yüzyılın ortalarında ülke kıyılarına ulaşan Portekizliler Canaga, bundan iki yüzyıl sonra gelen Fransızlar ise Senegal şeklinde isim-

lendirmişlerdir. XIX. yüzyıla kadar St. Louis ile çevresine verilen bu isim daha sonra Senegal'in tamamı için kullanılmıştır.

Senegal vadisinde bulunan Paleolitik ve Neolitik aletler ülkede çok eski devirlerden beri insanların yaşadığını göstermektedir. Senegal'de yaşayan zencilerle ilgili ilk tarihî kayıtlar, IX. yüzyılda Futa Toro'da kurulan ve XI. yüzyıl ortalarında İslâm'ın yayıldığı Tekrûr Devleti hakkındadır. Ülkenin bir kısmı bu dönemlerde Batı Afrika Sudanı'nda hüküm süren Gâne Devleti sınırları içinde kalmıştır. XIII. yüzyılda Senegal'in orta bölgesinde Volof Krallığı, doğusunda Mali Sultanlığı hüküm sürüyordu. Diğer kesimlerinde on civarında mahallî emirlik vardı. Yazılı kaynaklarda fazla bilgi bulunmayan bu dönem tarihi için daha ziyade sözlü tarih esas alınmaktadır.

XV. yüzyılın ortalarında iç karışıklıklar arttı ve bölgede istikrar kayboldu. Bu dönemde Portekiz'in hizmetindeki Venedikli denizci Ca da Mosto 1456 veya 1460'ta Cap Vert'e geldi. Portekizliler'i, XVII. yüzyılın başlarında bölgeye ulaşan ve 1617'de Dakar açıklarında bulunan Gorée adasını işgal eden Hollandalılar takip etti. Bu safhada İngilizler ve Fransızlar da Senegal sahillerine yöneldiler. Son üç devlet arasındaki mücadele bir buçuk asır sürdü. 1639'da Senegal halicinde ilk ticarî merkezlerini kuran Fransızlar 1659'da önce Senegal'in, ardından Fransız Batı Afrikası'nın merkezi olarak kullandıkları St. Louis şehrini inşa ettiler ve 1677'de Gorée adasını Hollandalılar'dan aldılar. Fransızlar'la mücadele başlayan İngilizler, Senegal sahillerinde kaleler yaptılar ve Doğu Hindistan Şirketi vasıtasıyla köle ve zamlık ticaretinde etkili oldular. 1758'de Gorée adasını ve St. Louis'i ele geçirdiler. İki ülke arasında tekrar el değiştiren Gorée adası ve St. Louis 1815 yılında Viyana Antlaşması'yla İngiltere tarafından Fransa'ya terk edildi.

Bölgede köle ticaretini başlatan Portekizliler, önce köleleştirdikleri bu insanların az bir kısmını hristiyanlaştırıp kendilerine hizmetçi olarak kullandılar. 1490'lı yıllardan itibaren önemli bir kısmını yeni keşfedilen Amerika'da açtıkları tarım arazilerinde şeker kamışı yetiştirmek üzere göturdüler. 1600 yılına gelindiğinde Amerika kıtasındaki köle sayısı 300.000'e ulaşmıştı. XVII. yüzyıl boyunca 1 milyon Afrikalı daha köleleştirilerek bu yeni kıraya götürüldü. Bu rakam bir sonraki asırda toplam 6 milyonı geçti. XIX. yüzyılın başına kadar daha ziyade zamlık ve yer fıstığı ticaretiyle uğraşan Fransız sömürge yönetimi Gorée adasını geri aldıktan sonra kö-